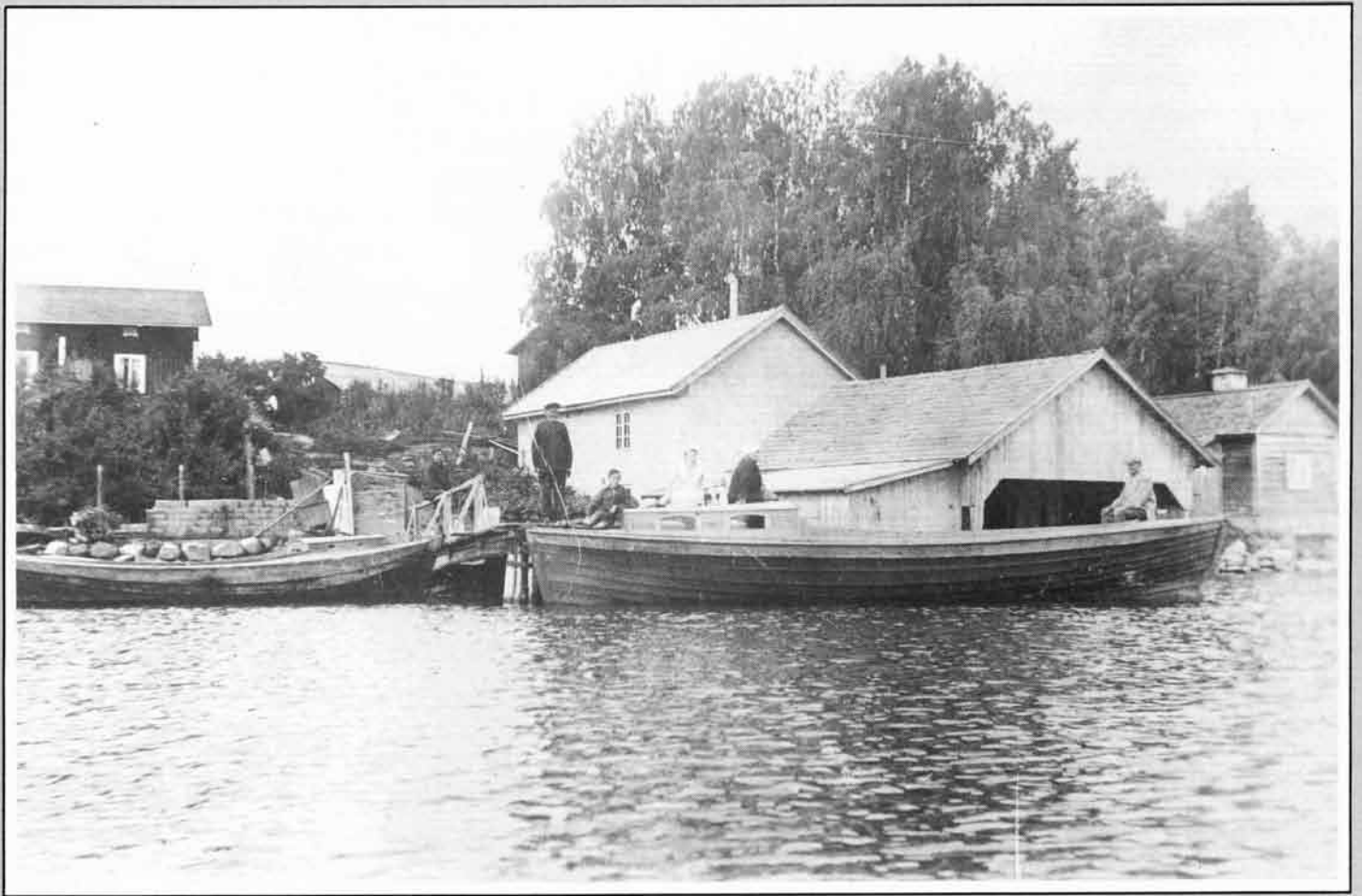

Myötätuulta
Merimaskussa

1994

Tänä vuonna vietetään Suomessa kansallisen kulttuurin juhlavuotta. Juhlavuoden yhtenä teemana on paikalliskulttuuri. Tässä lehdessä esitellään merimaskulaista paikalliskulttuuria. Enimmäkseen lehdessä kuvaillaan sellaisia tapoja, jotka ovat muistitiedostakin tyystin hävinneet, mutta jotka saattavat löytää uutta vastakaikua nykyajan ihmisissä.

Muinaistulia ei enää tarvitse polttaa vihollisen uban takia, mutta tapa on uudessa muodossa elvytetty yhdistämään saariston asukkaita.

Lehdessä olevia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon tallennettuja satuja ja loruja on toki aikoinaan kerrottu muuallakin kuin Merimaskussa. Tähän lehteen on kuitenkin koottu juuri sellaisia, jotka on kerätty nimenomaan Merimaskusta, osaksi jo 1800-luvulla, osaksi tämän vuosisadan alkukymmeninä.

Paitsi kansallisen kulttuurin juhlavuotta, vietetään tänä vuonna myös perheen vuotta. Perheen vuonna sopivat lasten lorut ja sadut koko perheen yhteisesti luettavaksi.

Maisteri Paula Tammelin-Nurminen on ehtymättömän paikallistietoutensa kautta ollut suureksi avuksi sekä kuva- että tekstiaineiston kokoamisessa

H.N.

MYÖTÄTUULTA MERIMASKUSSA

Julkaisija: Merimaskun kunnan sivistyslautakunta
 Toimittaja: Hanna Nurminen
 Painopaikka: Raison Painopojat Oy 1994
 Kannen kuva: Apajan tila on ollut elävä kalastustila. Nykyisin se toimii Merimaskun kunnan virkistysalueena.

Muinaisuutemme merkkitulet

Teksti: Timo Havia

Ne, jotka ovat liikkuneet paljon saaristossa ja yleensäkin merellä, ovat varmasti huomanneet, että maamme rannikko on hyvin vaikea lähestyä tulematta huomatuksi. Siitä pitävät huolen merivartiolaitoksen ja puolustusvoimien merivalvontatutkat, jotka yötä päivää herkeämättä pyyhkivät merialueitamme. Valvon-

nan yhtenä tarkoituksena on ylläpitää puolustusvalmiutta mahdollisen kriisitilanteen aikana. Rannikoittemme valvonta ei kuitenkaan ole alkanut nykytekniikan aikakaudella, vaan sen alkua voidaan hakea vuosisatojen takaa.

Varsinais-Suomen rannikolla ja saaristossa on mereltä tulevien hyökkäysten varalta ollut toiminnassa eräänlainen vartiointi- ja hälytysjärjestelmä jo viimeistään viikinkiajalla eli 800–1000-luvuilla. Saaristoon ja rannikolle – sotilaallisesti tärkeille paikoille, ennen muuta laivaväylien varsille – perustettiin vartioasemia, jotka vaaran uhatessa miehitetiin, ja niille määrätty vartijat tarkkailivat meriliikennettä ja tähystivät toisille vartiopaikoille. Vartiopaikaksi valittiin yleensä ympäristöään korkeampi vuori tai mäki tai mereen pistävä niemenkärki, siis paikka, josta näki ja joka näkyi kauas. Vartioaseman korkeimmalle tai näkyvimälle kohdalle rakennettiin suuri rovio, joka saatiin vielä täyttää tervatynnyreillä riittävän savunmuodostuksen aikaansaamiseksi.

Kun lohikäärmeperjeet ilmestyivät horisonttiin, vartijoiden oli heti syytettävä rovionsa, joista kohoava paksu, musta sauha oli merkinä muiden vartiopaikkojen miehistöille, että oli tehtävä samoin. Tällä tavoin viesti vihollisen lähestymisestä levisi sekä ulkosaaristosta rannikolle ja sisämaahan saakka että rannikon suuntaisesti. Kun tieto ei-toivotujen vieraiden saapumisesta oli levinnyt asutuskeskuksiin, saattoivat naisväki, vanhukset ja lapset paeta takamaiden linnavuorille, kun sen sijaan asekuntoiset miehet lähtivät ottamaan tulijoita

vastaan asianmukaisin varustein.

Edellä kuvaamani vartiointi- ja hälytysjärjestelmä ei suinkaan ollut mikään tyypillinen muinaisuomalainen instituutio, vaan samanalaisia tavataan kaikkialta Pohjoismaista ja monista Keski-Euroopan merenrantavaltioista. Eikä tulitiedotusjärjestelmän historia suinkaan pääty viikinkiaikaan, vaan sen tiedetään olleen toiminnassa vielä 1700-luvun alussa, kun Suuren Pohjan sodan aikana tuliroviot varoittivat suomalaisia Venäjän saaristolaivaston lähestymisestä.

Tässä myöhäisimmässä vaiheessaan vartiointi- ja hälytysjärjestelmämme lienee ollut myös kattavimmillaan, sillä pidetään mahdollisena, että yhtenäinen rovioiden ketju on ulottunut idästä Vehkalahden seudulta Uudenmaan ja Varsinais-Suomen rannikkojen kautta Ahvenanmaalle ja sieltä aina Ruotsiin saakka.

Paikannimet kertovat

Vartioroviot ovat jo aikoja sitten sammuneet ja polttamatta jääneetkin lahonneet olemattomiin. Vain siellä täällä ympyränmuotoiset, kivistä ladotut vartiorovioiden perustukset muistuttavat muinaisen vartiolaitoksen historiasta. Niinpä sen, joka haluaa syvemmin perehtyä asiaan, pitää ammentaa tietonsa muista lähteistä.

Ehkäpä helpoimmin alkuun pääsee aloittamalla paikannimis-

tä, jotka kätkevät sisälleen runsaasti tietoa vartiointi- ja hälytysjärjestelmästä. Osa paikannimistä viittaa nimittäin suoraan vartion pitämiseen, tähystämiseen, osa vartiopaikalle rakennettuun rovioon, ja osa taas vartiorovion palamisilmiöön, tuleen ja savuun. Ja kun liikutaan Varsinais-Suomessa, niin etenkin saaristoalueen nimistöä valtaosa on ruotsinkielistä.

Merkittävä osa vartiointi- ja hälytysjärjestelmää kuvaavista paikannimistä on sellaisia, joiden määriteosana on *vartio*, *vartti*, *vård* ja *vår* ja jotka kaikki tarkoittavat vartionpitoa tai tähystämistä. Kaksi ensin mainittua ovat lähtöisin sanasta *vartija*, joka on vanha germaaninen laina. *Vartti* ja *vart*-muodot ovat lounaismurteisia. Tyypillisiä tähän ryhmään kuuluvia paikannimiä ovat esimerkiksi Vartiovuori ja Vartsala (<Vartsalo = Vartiosaari), ja tällaisia nimiä löytyykin Varsinais-Suomen rannikolta useita, tutuin on ehkä Turun Vartiovuori. Vastaavien ruotsinkielisten nimien pohjana on muinaisruotsin sana "vardher", joka keskiajan ruotsissa tarkoitti juuri merivartiointia. Vård-alkuisia nimiä löytyy Varsinais-Suomen saaristosta kymmenkunta.

Vartionpidon ja tähystämisen ohella vartiopaikalle rakennettu puurovio on voinut olla aiheena paikannimelle. Tällaisia ovat nimet, joissa esiintyy sana *kas*, *kasa* tai *kaasa* etenkin yhdysosana

ruotsinkielisissä vård-alkuisissa nimissä. Vartionpitoon liittyvänä ruotsinkielinen sana *kas* ja sen suomenkieliset vastineet merkitsevät roviota, "vainovalkeaa". Merimaskun Kaasavuori lienee kuitenkin saanut nimensä muilla perusteilla.

Ehkä varmimmin vartionpitoon ovat yhdistettävissä paikannimet, joissa esiintyy sana *böte* eri muodoissaan. Ruotsinkielisestä böte-sanasta, sen alkuperästä ja merkityksestä ovat nimistötutkijat kirjoittaneet melko runsaasti ja seikkaperäisesti, ja yleisin käsitys on se, että böte tarkoittaa juuri vartiotuliroviota. Varsinais-Suomen saaristosta löytyy lähes kolmekymmentä böte-sisältöistä paikannimeä. Niillä seuduilla, joissa suomenkielinen asutus on syrjäyttänyt ruotsinkielisen, sana böte on voinut vääntyä suomenkieliseen muotoon *pyytti*. Esimerkiksi kelpaa vaikkapa Rymättylän länsipuolella sijaitseva, korkealle kohoava Pyyttivuori.

Kokko, rovio ja valkea

Vartioroviota merkitsevien paikannimien joukkoon voidaan liittää myös sellaiset, joissa esiintyy sana *kokko, rovio* tai sen ruotsinkielinen vastine *bdl*. Niinpä esimerkiksi Nousiaisten pitäjän Aattoilan kylän Kokkovuoren laelta on vartija tarinan mukaan pitänyt silmällä Lemunselällä liikkuneita rosvoaluksia. Tässä on kuitenkin paikallaan muistuttaa siitä, etteivät läheskään kaikki kokko-nimet suinkaan ole saaneet alkuaan vartioroviosta, vaan esimerkiksi juhannustulista tai teerenpyydyksestä ellei peräti seudulla asustaneesta kotkasta. Nimittäin näitäkin kolmea asiaa sana kokko voi tarkoittaa.

Vartiorovion palamisesta voivat kertoa sellaiset paikannimet, joiden määriteosana on *valkea, valkia, valkeis, valkeais, valkeis, valkas*. Varsinais-Suomessa *valkea* ja sen eri murteelliset muun-

nokset merkitsevät vaalean värin ohella myös tulta. Esimerkkinä tähän ryhmään liittyvistä paikannimistä voisi mainita Maskun Ajosennpäässä sijaitsevan Valkiavuoren, joka perimätiedot mukaan on esihistoriallisen ajan merkkitulipaikka. Koska sana *valkea* tarkoittaa tulta vain sen yleisessä muodossa, on selvää, että monet Valkeavuoret ovat saaneet nimensä täysin rauhanomaisesta tulen poltosta, eikä niillä siten ole mitään tekemistä sotilaallisen vartionpidon kanssa.

Varsinais-Suomen rannikolta ja saaristosta löytyy pari kolme *savu* ja *sauhu*-alkuista paikannimeä, jotka voivat olla peräisin vartiorovion savusta. Esimerkiksi Kaarinan Yli-Lemun Sauhuvuoren pitämistä muinaisena vartio- paikkana tukee nimen lisäksi se, että sieltä on suora näköyhteys Kulhon Linnavuorelle ja Turun Vartiovuorelle, minkä lisäksi sieltä on voitu tähyttää ikivanhalle Turkuun johtaneelle laivaväylälle.

Vielä kannattaa mainita yksi paikannimien ryhmä, jonka yhteyksiä sotilaalliseen vartionpitoon ei tosin täysin ole selvitetty. Tarkoitan nimiä, joissa on sana *kuuva, kuva* tai *kuua*. Yhteistä kaikille Varsinais-Suomesta tavattaville kuuva-paikoille on se, että ne joko ovat erittäin korkeita mäkiä tai sitten sellaisia, että niistä on hyvä näkyvyys ympäristöön (esim. Uutiskuuva, Kuuvannokka). Itse kuuva-sana näyttää olevan germaaninen laina ja tarkoittaa muun muassa katselemista, miksei siis saman tien tähyttämistä.

Vaikka paikannimiä tutkimala olisi pystynyt selvittämään muinaisten vartio- paikkojen sijainnin, on oikeastaan vasta luonut luurangon, joka kaipaa lihoja ympärilleen – vastausta kysymyksiin, miten vartionpito on käytännössä järjestetty, keille vartionpito on kuulunut tai vaikkapa minkälaiseen laajempaan organisaatioon vartiointi- ja hälytysjärjestelmä on mahdollisesti kuulunut.

Kylävartio, rantavartiot ja ulkovartiot

Näihin kysymyksiin antavat vastaksia erilaiset kertovat lähteet. Varhaisimmat maininnat vartionpidosta löytyvät norjalaisista saagarunoista, joissa kerrotaan, miten rohkeat pohjanmiehet idänretkillään Etelä-Suomen rannikkoa sivuuttaessaan ohittivat kokonaisen vartiorovioiden rivistön.

Historiantutkimuksessa yleensäkin paljon käytetty lähdeaines on tuomiokirjat eli kihlakunnan oikeuden pöytäkirjat. Kun äräjillä vielä 1700-luvulla käsiteltiin lukuisia muitakin kuin vain oikeuden käyttöön liittyviä asioita, voi käräjäpöytäkirjoista löytää yksityiskohtaisiakin vartiointi- ja hälytysjärjestelmää koskevia kertomuksia. Kuitenkin ehkä kaikkein valaisevin lähde on Ruotsin vanhat maakuntalait. Ne ovat syntyneet jo viikinkiajalla ja olivat voimassa aina 1300-luvun puoliväliin saakka, jolloin Maunu Eerikinpojan maanlaki ne korvasi. Niissä on varsin seikkaperäisiä määräyksiä vartionpidon järjestämisestä. Tässä suhteessa parhaita on Upplannin laki, jota noudatettiin Ruotsinvallan alkuaikoina myös Varsinais-Suomessa. Seuraava lainaus on lain merisotalaitosta koskevasta osasta:

"Nyt odotetaan vihollisjoukkoa maahan. Silloin asetetaan vartioita maata suojelemaan: kylävartioita, rantavartioita ja ulkovartioita. Mikäli kylävartio- paikan vartija ei saavu vartio- paikalleen tai laiminlyö tähyttämisen vartio- paikallaan, maksakoon kylän miehille sakkoo kolme äyriä. Mikäli rantavartio- paikan vartija ei saavu vartio- paikalleen tai lyö laimin tähyttämisen, maksakoon sakkoo kolme markkaa: yhden kuninkaalle, yhden laivakunnalle ja yhden rikkomuksen ilmiantajalle. Mikäli vartija ei ole saapunut ulkovartio- paikalle tai laiminlyö tähyttämisen vartio- paikallaan, maksakoon kuninkaalle sakkoo kuusi markkaa.

Jos vihollinen tulee näiden vartio- paikkojen ohi, on vartijan oikeus kahden miehen vahvistuksella todistaa, että hän laillisesti ilmoitti vihollisen tulosta. Jos vartija ei tätä pysty todistamaan ja vihollinen on aiheuttanut vahinkoa, maksakoon sakkoo 40 markkaa. Jos vahinkoa ei ole aiheutunut, asia raukeaa. Vartijaksi kelpaavat ainoastaan talonpojat ja seudulla vakinaisesti asuvat miehet, eivät naiset eivätkä irtolaiset. Itselleen saa asettaa sijaisen, mikäli lupautuu maksamaan ne mahdolliset sakot, jotka sijaisen rikkomuksista koituvat.

Rantavartiota on pidettävä auringon nousuun saakka. Vartiosta vapautuva ilmoittakoon seuraavaksi vuorossa olevalle tämän vartiovuorosta, minkä jälkeen menkööt vartiovuorot kyläkapulan mukaan. Nämä määräykset koskevat kaikkia, joiden pitää osallistua vartionpitoon. Seuraavista syistä voi vartiosta olla pois rangaistuksetta: Jos on sairas tai haavoittunut, jos joku kotona olevista omaisista on kuollut, jos on joutunut kuninkaan palvelukseen, jos talo on syttynyt tuleen tai jos on etsimässä kadonnutta karjaansa. Mikäli ei pysty poissaolon syytä todistamaan, maksakoon sakkoo siten kuin edellä on määrätty."

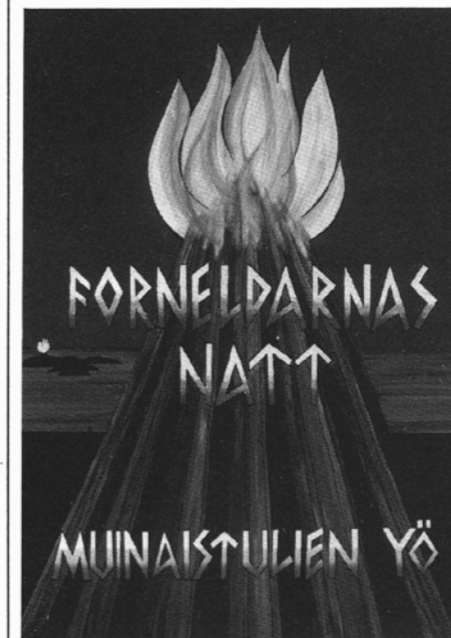
Laiminlyönnistä sakkorangaistus

Vartionpito näyttää olleen erinomaisen vastuunalaista työtä, mitä osoittaa paitsi se, ettei kukaan tahansa kelvannut vartijaksi, myös se, että laiminlyönneistä seurasi sakkorangaistus, joka oli sitä kovempi, mitä ulommalla vartio- paikalla laiminlyönti tapahtui: olihan selvää, että mitä varhaisemmassa vaiheessa vihollisen tulo havaittiin, sitä paremmat mahdollisuudet oli välttää aineellisia vahinkoja ja järjestäytyä puolustukseen.

Vartiovuorojen kulku määräytyi kyläkapulan mukaan. Mi-

käli maakuntalaeissa mainitulla kapulalla on tarkoitettu samaa, jota keskiajalla on käytetty virallisten tiedotusten lähettämiseen, näyttää siltä, että koko vartio- ja hälytysjärjestelmä on ollut kruunun eli valtion organisoima. Tätä oletusta tukee sekin, että koko järjestelmästä kerrotaan merisotalaitosta säätelevien lakien yhteydessä. Tästä historiantutkijat ovat tehneet sen johtopäätöksen, että vartiointi- ja hälytysjärjestelmä varhaisella keskiajalla oli osa ikivanhaa merisotalaitosta, josta Ruotsissa käytettiin nimitystä *ledung*. Mutta kun viikinkiretkiperinteeseen nojannut *ledung*-laitos alusten kehittymisen myötä rappeutui, talonpojille säilytetty vartiopalvelukin siirrettiin osaksi maasotapalvelua elin *landvärniä*.

Oli miten oli, nykyiset vartiointi- ja hälytysjärjestelmän perinteen jatkajat, eli merivartijat ja rannikkolinnakkeiden varusmiehet ja kantahenkilökunta pääsevät varmaankin edeltäjiään paljon helpommalla, kun saavat lämpimissä valvontatorneissaan, mukavissa nojatuoleissa istuen seurata usein ehkä yksitoikkoisen samanlaista tutkakuvaa, sen sijaan että tihruttaisivat tuulessa ja tuiskussa, viluissaan ja nälissään kaukaiselle merenselälle toivoen kuitenkin samalla, ettei mitään erityistä näkyisikään.

Sudenajosta Merimaskussa ja Rymättylässä

Jos joku oli nähnyt suden, tuli hänen siitä ilmoittaa nimismiehelle, joka määräsi päivän, milloin aloitettiin suden ajo. Tavallisesti kokoonnuttiin seurakuntamme Pohjalaisen taloon klo 6. Erikoisella kirkossa julistetulla kuulutuksella nimismies aloitti sudenajon alkamisen. Sudenajoon kelvollisia olivat sen ajan susisopimuksen mukaan kaikki, joilla oli nautaeläimiä tai lampaita. Manttaalin suuruudesta tai suuremmasta talosta tuli suden ajoon ottaa osaa "4 laillista henkilöä" ja "manttaalia pienemmistä 3 henkilöä ja yksi henkilö niistä torpista, käsityöläisten ja itsellisten perhekunnista, joilla oli elukoita tai lampaita 2 ruplan sakan uhalla". Jokaisella tuli olla kelvollinen ampumase ja joka talosta niin kutsuttu "pärkki" suden pelottamista varten. Tarkasti tuli totella kruununpalvelijain, lautamiesten ja ruotumestarien käskyjä ja määräyksiä. Viimeksi mainittujen tuli sudenajon päätyttyä heti nimismiehelle antaa kertomus ajosta ja siitä, kuka olivat poissa ja käyttäytyivät toisin kuin suden ajosääntö määräsi, jotta nimismies voi syyttää laiminlyöneistä ja vaatia sellaiseen rangaistukseen kuin mainittu sääntö määräsi.

Pohjalaisista lähettiin liikkeelle ja suunnattiin kulku Kuurun haikalle. Marssiin ribi täytyi olla melko taajan, ettei susi päässyt pujahtamaan karkoittajien välitse pois - - Kurunhaikalle, joka on kapea maanhaikka merien ollessa kunnallakin puolen, pinkotettiin vahvasta nuorasta punotut susiberkot ja kummaltakin puolelta, Rymättylän ja Merimaskun puolelta "jahtimiehet" metsiä kulkien määrätyn välimatkan päässä toisistaan ja pelotusväikät mukanaan marssivat mainittua haikkaa kohden. Tällaista kiinnottajajoukkoa susi pelkäsi ja juoksi edellä ja joutui juostessaan, kun ei

voinut sivuuttaa verkkoja, ansaan. Monta sutta on näihin verkkoihin tarttunut ja menettänyt henkensä. "Susijahtiin" tuli ottaa joka paikasta osaa. Milloin, se ilmoitettiin kirkkokuulutuksella.

(Ausi Aura 29.8.1925)

"Että niin kuin Tämän puolen Pitäjän asubaiset ovat itsensä yhdistäneet ja suostuneet että pitkin merenranta rakenda peljätyksiä eläinden Varan Tähdän, sentähden annetan nyt Tietä, että he Tekevät yhden peljätyksen joka Talo seurabaisin paikoihin; nimitän Killaisten Wuohi Tuodost rubeten Hahdeniemen asi. Kuslax ja Killaisten tekevät Wuohiluodon pähän yhden peljätyksen kumbikin. Hirvosi ja Minilä teke Killaisten niemen. Pohjalais teke Kurjenkarin pähän. Iso Banskila, Wähä Banskila ja Karbis teke Banskilan Niemen ja Wähä Banskila Ranan wälill, nihja Täräwambin niemispäibin Banskila Manniwooren pähän ja sitä Randa myden Karbisten randa asti. Rukolais, Köylijerbi, Kärkölä, Ritapä, Sannais ja Kaukalo 1 jokainen. Kirko kaljon teke Gräkilä, Saijan Niemen ja Tamsaren Rannan wälill tekevät Moijois, Horja, Koberi, Höygdila, Askartano, Pekola, Kusniemi ja Rigtelä. Tamsari, Taattis Tekevät Tamsaren, Tuoren. Hahdeniemen teke Tärckis ja Järbensu. Tämä eläinden varan tähden peljätyksen rakenus Tapadun Huomen yximieliesti, sillä Tämä on Sangen wähä kustanus, mutta Tohti wapatta monda dagswärkiä kuin fagtisa kulutetan."

(Ausi Aura lehdessä 29.8.1925 siiteerattu päivämaton asiakirja.)

- - Susia pyydystettiin / mun. / susiberkoilla, joita oli kai joka taloon

kuulubina hyvässä kunnossa pidettävä. Jotta ne olisivat kunnossa, pyydettiin kihlakunnanoikeudelta toimenpidettä asiassa. Sellaisesta on b. 1772 säilynyt seuraavanlainen suomenkielinen pöytäkirjaote: " - - Nin kuin ei pidä Raikilla oleman Hyötiä ja kelvollisia Metsä eli Suden verkoja, jota iachin ajamises tarbitan; sen tähden annetan Wapasukuisen Her Härdshöfdingille ja hyvin luballisen oikeuden koettelemisen päälle, - - että yxi senkaldainen verko. Syni pidäis asian omaisilda pitäjän miehilda pidettämän eli toimitettaman, ja myös iokaitzen päälle hastolla pandaman, että laitta itzellens sen hädaisset jähti kalut cuin pitä oleman iso poika - -."

Edellä mainittu "Suden verko synin" toimitti lautamies Johan Henrikpoika Seppälä 28 helmikuuta 1772 Kaukolan talossa Merimaskussa, - -.

(Ausi Aura 29.8.1925)

Elvytetäänkö vanhoja tapoja?

Kirjassa Varsinais-Suomen henkistä kansankulttuuria (1935) Uno Harva kertoo muutamista Merimaskussakin entisaikaan käytössä olleista tavoista. Näistä nimipäivä-aijat ovat

saaneet uuden muodon Anita Sulan käsissä, mutta eikö myös nimipäiväsankarin kunniaksi koristeltava kuusi voitaisi ottaa uudelleen tavaksi?

"Nimipäiväkuusi" oli pari jalkaa korkea, papereilla koristettu vihreä ja tuuhea näre, jonka jalustana oli ristikko ja tai reiällinen palli. Tätä puuta ei ole ollut tapana karsia. Paitsi koristeita oli sen oksille pantu pieniä nimipäivälahjoja, liinoja, kauluksia, käsineitä ym. Muuan merimaskulainen "Sepän muori", joka oli ylittänyt 80 vuotta, muisti nähneensä tällaisia nimipäiväpuita jo lapsena. Ne muistuttivat nykyajan joulukuusta, vaikka olivatkin melko pieniä, usein vain kyynärän korkuisia ja myös vaatimattomammin varustettuja. Mitään makeisia, hedelmiä tai kynttilöitä ei niihin kiinnitetty, niihin ripustettiin ainoastaan erilaisia ja erivärisiä paperikoristeita, kuten kukkasia ym. Kuusen latvaan asetettiin paperista erikoisella tavalla tehty "kranssi", milloin joku mieshenkilö oli kunnioituksen kohteena, tai kruunu, kun juhliittiin naishenkilön nimipäivää. Lisäksi pantiin - - pieniä lahjoja oksien väliin. Nimipäiväkuusi "hankittiin" aina salaa ja kannettiin, ennen kuin asianomainen aamulla heräsi, tämän asunnon oven eteen pienelle pöydälle tai pallille pystytettynä.

Nimipäivä-aija

- - on täällä huvin vuoksi tehty neidoille näiden nimipäivinä suuria n u k k e j a, joita sanottiin "nimipäivä-aijiksi" - -. Sellainen valmistettiin tavallisesti sullomalla olkia miehen vaatteisiin, että siitä muodostui "muhkea sulhaspoika". Nimipäivä-aija tuotiin sitten salaa yöllä nukkuvan ikkunan alle

tai tikapuulle, vietiinpä joskus kattolekin savupiipun ääreen. Piioille, jotka kesällä nukkuivat luhdissa, kuva asetettiin luhdinsolaan pystyasentoon. Talvella se pantiin joskus vielä piiska kädessä rekeen istumaan ja kuljetettiin sellaisena neidon oven eteen. Toisinaan oli "kosijalla" kädessä kirjoitus, josta kävi ilmi, että hän oli tullut siihen taloon kaukaa rakastettunsa luokse. Saattoipa saman neidon ovelle toisinaan kerääntyä useampiakin nimipäivä-aijia, joilla oli mukanaan vielä pieni lahja, kuten kahvikuppi, liina, ym. Jotkut panivat "kosijan" käteen kukkakimpun tai viinapullon.

(Uno Harva, Varsinais-Suomen historia III, I, Varsinais-Suomen henkistä kansankulttuuria. 1935.)

Heinänkorjuuta Apajalla.

Merimaskun kirkonkylän vaihteita

Paula Tammelin-Nurminen

Kun merimaskulaiset olivat saaneet 1648 anomansa luvan rakentaa oman kirkon ja pystyttäneet välittömästi kappelikirkkonsa salmen rannan tuntumaan mäen kumpareelle, sai kirkko samantien lähelleen myös lukkarintorpan ja siihen asukkaan. Tästä kolmioasetelmasta kirkko, lukkarintorppa ja lukkari alkoi Merimaskun kirkonkylän muotoutuminen siksi, minä me sen tänä päivänä kolme ja puolivuosisataa myöhemmin näemme.

Kirkon rakentamisajankohdasta kului joitakin vuosikymmeniä ennen kuin katsottiin, että liki kirkkoa saattaisi asuakin. Hoitihan kappalainen Thuro Martinikin virkatehtäviensä kolmekymmentä vuotta kotoaan Sannaisilta käsin. Vasta 1600-, 1700-lukujen vaihteessa syntyi vähäistä muuttoa kirkonnummelle. Mäntyjen keskelle nousi asumus toisensa jälkeen. On syytä palauttaa mieleen, että kirkon eteläpuolella levittäytyi laajalti yhtenäistä mäntymetsää ja että aidattua kirkkotarhaa oli kirkkorakennuksen päädystä etelään vain noin 30 metrin verran. Myöhemmin rakennettu Maskulinin hautakammiokin tuli sijaitsemaan kirkkotarhan ulkopuolella.

Ensimmäiseksi nummelle lienevät nousseet Nummila-niminen torppa ja Itätalon torppa. Molemmat joutuivat aikanaan väistymään kirkkotarhan laajennuksen tieltä, kun seurakunta sai lahjoituksena hautausmaata varten 10 kappan alan maata. Kirkonmäen vastakkaiselle puolelle Killaisista johtaneen kirkkopolun varrelle syntynyt Santala on ilmeisesti Nummilaakin vanhempi. Santalaa oli

ja on kaksittain, nimittäin Stor Sandala ja Lill Sandala samoin kuin kirkonmäen rannan puoleisella laidalla oli Stor Palte ja Lill Palte.

Kirkonkylästä ei vielä puhuta. Paikka kulkee asiakirjoissa nimellä kirkon nummi, kyrkomalm. Ensimmäisenä nummen ottivat asuinpaikakseen käsityöläiset. Oli räättäliä ja suutaria, useampiakin samanaikaisesti ja luonnollisesti kirkon työntekijöitä, ehtoo- ja huomenkellon soittajaa, väkkäriä ja lukkaria. Alkuperäinen lukkarintorppa, Palte, ei kauan lukkareita tyydyttänyt. Siitä tuli rakuunatorppa. Lukkari asui milloin Lahdenperässä, Horjalla, Tuorlassa tai Santalassa. Santalassa lukkari Erik Maskulin, hautakammion rakentaja, oli syntynytkin.

Pitäjäntupa ja Vuorila

Muuan lukkareista halusi rakentaa itselleen asunnon liki kirkkoa. Intoa eikä varoja kuitenkaan riittänyt alkua pidemmälle, ja keskeneräinen tupa huutokaupattiin veloista. Se joutui Sannaisten Antti Sandeliukselle ja sitä tietä siitä syntyi pitäjäntupa, kirkkokokousten ja kuntakokousten pitopaikka, jossa ratkottiin niin maalliset kuin hengellisetkin asiat kuten suvi-verkkojen vetäminen ja kirkkokokouksiin palauttamiset aina 1920-luvulle saakka. Samalla tupa palveli lukkarin asuntona Johan Grönbergin ja August Rindellin toimiaikana.

Pitäjäntupa jäi sittemmin yksinomaan seurakunnan hallintaan, sillä kunnalle tarjoutui osuvasti juuri kunnallishallinnon uudistu-

misen aikoihin tilaisuus ostaa koukospaikakseen Säijän maalla sijaitseva huvilarakennus, Vuorila. Ensimmäinen vasta valittu kunnanvaltuusto pääsi siten (1919) aloittamaan työnsä omassa toimitalossaan.

Muuan laukkukauppias, sanotaan vaikka Iivana, oli pitänyt 1800-luvun jälkipuoliskolla puoti-ään sopivasti tässä salmen ylityspaikan rantakalliolla. Kauppa lie-nee ollut enemmän luvatonta kuin luvallista käräjäpöytäkirjoista päätellen. Vuosisadan vaihteessa kauppias hävisi ja kauppa muuttui kesäasunnoksi, herrasväen villaksi ja sai asukkaattensa (Berg) mukaan nimensäkin. Moni ikäpolvi muistelee Vuorilaa ensimmäisenä opinahjonaan, alakan-sakouluna.

Höyrylaivaliikenne

Turun ja Uudenkaupungin välinen höyrylaivaliikenne on antanut väriä sekä kirkonummilaisten ja että laajemminkin pitäjäläisten elämänmenoon. Tärkein laiturin oli Säijän laiturin, förösilta. Sittemmin, kun Fredrik Heinonen Lukkaraisen veljessarjasta oli rakentanut mäen harjalle kauppahuoneessa ja kun rantaan oli noussut laiturin, väkeä alkoi kertyä kirkolle. Monella oli mielessä toisenlainen matkanteko kuin soutaen tai luopilla seilaten, moni tuli pelkästään katsomaan laivan varovaista soljuminen laiturin.

Höyrylaivaliikenne vaikutti ratkaisevasti siihen, että kirkonkylästä – nyt puhutaan jo kylästä – tuli suosittu hengellisten kesäjuhlien, lähetysjuhlien keskus. Jo 1860-luvulla Aikkolanmaalle le-

vinneen herätysaallon jatkona ns. Hannulan herätys veti väkeä Merimaskun kirkolle. Laivat toivat evankelista juhkakansaa, sekä puhujia että sanankuulijoita Turusta ja Naantalista ja sunnuntaiaamuisin ja joskus viikollakin kirkon juurelle.

Juhlapaikkana oli ensin metsänrinne nykyisen terveystalon kohdalla. Mäntyjen alle rakennettiin varta vasten puhujanlava, ”Hannulan saarnastuoli”, jonka ympärille ihmiset ryhmittäytyivät, kun kirkko osoittautui liian pieneksi. Martti Haavio ja Sigfrid Sirenius kertovat juhlista muistelmissaan, Sirenius tähän tapaan: ”– vuosikymmenien takaa näen sen kauniin metsikkörinteen elävästi edessäni, ihmiset siinä kedolla istumassa aina läpikäytävään saakka ja vanhempi siinä keskellä nuorta koulupoikaa kuuntelemassa –”.

Lähetysasian innossa pitäjäntupa muuttui laajennettuna ja uudistettuna rukoushuoneeksi ja kesäjuhlien keskuksiksi. Vahvana vetäjänä ja Hannulan työn jatkajana toimi K. L. Nurmi ensin kappalaisena ja vuodesta 1915 kirkkoherrana.

Posti Talvitien varteen

Kirkonkylän keskus näytti syntyvän 1800-luvun loppupuolella Killaistentien eli ns. talvitien alkupäähän. Siellä aloitti toimintansa ”postikonttuuri” Landzetin neitien hoivissa heidän Sorento-nimisessä talossaan. Talo oli muita komeampi, valkoiset pylvät sisääntulon kahtapuolin, vielä hotellikin saman katon alla.

Kun neidit muuttivat Naantaliin, posti toimi muutaman vuoden Tammisaaren salin ”tampuurissa”. Sen jälkeen se siirtyi hoitajansa mukana Fredrik Heinosen perustaman kaupan yhteyteen, ja kylän keskuksiksi muodostui kauppa posteineen. Uudelleen rakennetussa Santalassa, työnimeltään Saimanlinna, aloitti toimintansa osuuskauppa ja myö-

hemmin vielä säästöpankki sekä puretun Sorenon paikalla Petterssonin pensionaatti. Täysihoitola hävisi sodan jalkoihin. Osuuskauppa oli jo huomattavasti aikaisemmin (1922) muuttanut salmen rannalle omaan toimitaloonsa ja säästöpankki aukaisut ovensa osuuskaupan naapurissa Sanni Lindroosin punaisen rakennuksen salissa.

Kauppa ja postitoimisto muuttivat 1950-luvulla mäen harjalta alas Leppälahteen Jokisen nahkuriverstaan ja ruumisarkkuliikkeen paikalle, ja samalla Jokisen omena- ja luumutarha muuttui asiakkaiden autojen pysäköinti-paikaksi. Kaupan naapurissa Vuorila hallitsee maisemaa kunnan-toimistona. Tätä ennen Vuorilan katon alla hoitivat toimintaansa kirjasto, kansanhuolto, neuvola ja osuuskassa. Osuuspankki on jatkanut omissa tiloissaan ns. pruuuttahuoneen paikalla sen jäl-

keen, kun palokalusto sijoitettiin 1950-luvulla rakennetun terveystalon, Antinlinnan, suojiin.

Nykyisen kirkonkylän rakennuskannasta vanhinta kerrostumaa edustavat kylän laidalla Lill Santala ja sen naapuri Sillanpää, jonka ranta perimätiedon mukaan on ollut kylän yhteinen nuotta-paattien satama, sekä keskellä kylää räättäli Achrenin kolmen sukupolven asuma torppa. Näiden rinnalle on vuosien kuluessa nousut uutta, omaa aikaansa edustavaa asumusta ja toimitaloa.

Kirkonkylän eri-ikäisistä rakennuksista muodostuu elävä kokonaisuus, joka heijastaa Merimaskun vaihteita 1600-luvulta näihin päiviin. Museoviraston ja ympäristöministeriön laatimassa luettelossa Merimaskun kirkonkylä kirkkoineen ja sitä ympäröivine rakennuksineen on sisällytetty valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen joukkoon.

Näkymä kirkonkylään Palteen suunnasta katsottuna.

FLIKA JA POJA

Ruuhi on rannal ja aivot on pois,
kuka minun kultani ylitten tois?

Lenninkäine, lenninkäine,
mihes tahro lenttä?
Lensikkös sä kullan maalle,
Näikkös kultaseni?

Käki se kukku kuusistos
ja piänet linnut laula.
Kuninkast tairan kättäni laski
huano flikan kaula?

Minä olen pikkune flikka,
vihille minä mensi.
Jos minä tahro, niin minä
pirä
ristiäise ensi.

Suutari, kraatari, papinpoika
Pietari,
tee mnul nippukenkä,
nappukenkä
et mä pääse naima.

Kettu keikutti hänttätäs ja ajo
kana takka.
Pojas samala tappa ajava
flikoi takka.

AA LULLA LASTA

Aa lulla lasta, moron
kommer fasta.
Faari meni Saksa ja muari
meni Ruatti
tuama lapsel punase suka,
hoppia pliski ja tinase tiski
ja kars kullatu kruunu.

Tuuti lulla Tuonelahan,
Tuonelas on uusi tupa,
turvaskatto tuvan pääl,
hieta pieni permannon,
savel silattu seinä.
Tuuti tupakkirulla.
Kukas sun käsi Turkkun
tulla?

Omeni myymä, sipuli syämä,
ja piäni neuloi niäleskelemä.

Nuku, nuku nurmen lintu,
väsy, väsy västäräkki.

Uni kissa uunin päält,
tules lapsen silmän pääl!

ISÄMEIRÄ ILTIN KILTIN

Isämeirä iltin kiltin
Aaprahami altin kaltin
potkas portin ja tapo katin,
otti naha ja teki itteläs laki
ja heitti sen kati uunin pääl.

NAAPUREISTA

Taevassalon taliparra ja
Rymättylän kyrmyniska
virren väärin veisasi,
huusik ko iiliskoti
ja lukkarilta äänen pois oti.

Kuuslahti o rauhas leväny
Killane o ilol heräny
ja Pohjalal kiitos olkko.
(*Kuuslahti, Killainen, Pohjalainen ovat merimaskulaisia taloja.*)

HIIRI MENI METSÄÄN

Hiiri meni mettään, pikku
kelkka hännäs, pikku kirves
kelkas.
Kissa tuli vasta ja kysys, et
mihe sä mene.
– Mene mättä kaatama
(= metsää kaatamaan) ja
isso tammi kaatama.
– Jos puu kaattu pääläs?
– Kyl mää mahru maa rakko.
– Jos sun tule nälkä?
– Kyl mää kraaputa katava ja
kuuse juurest.
– Jos su vattas paisu?
– Kyl mää tikon neulan kans.
– Jos se karvastele?

– Mää voitele voitten kans.
– Mistäs sitä voiret saat?
– Tuarest tulpast ja
viheriäisestä niitust.

VARPUNEN JA KISSA

Minä makasi ja unta näi,
ett varpunen prykäs olta,
munankuorenen kuurna ol
ja tuahi hän pruuokkas poltta.
Sitt kun olunsa valmiksi sai,
juovuksi ittensä joi ja men
rästäl maat.
Ja kissa se hyppäs rästäl
kans.
Ja (varpunen) sanos, et jos sä
mu ilma siunamat syä,
ni ei su ikänäs hyvi käy.
Ja kissa nost tossukkas ja
siunas.
Ja varpunen lens koht tuule,
ja kiss sanos: sitäpä mnääki
luule.

POM POM POROVATTA JA MUITA LASTEN LORUJA

Pom pom porovatta,
siell on kaksi kerjäläistä:
toinen flikka, toinen poika.
Molemma ova lampun lapsi.

Nippa nappa naerastuppa.
Meijän pienek kananpoja
menivä herra laro all.
Teivä sielä paljom paha.
Yksi harma heone
tuli heitä vasta,
satulas seljäs, saappa jalas.
Huut koera ove loukko.
Meijä piänek kananpoja
menivä teiä herra laro all,
teivä siäl paljo paha:
söivä meijä herra piparuuti,
paperuuti, kaik parhama
rääti.
Tippam pippam pois.

Kiiklulla, kaaklulla,
karhunpojan perslulla.

Tou tou toukkumin tamma,
ei se kynnä, ei se kannä,
ei se Jannul tisu anna.

Hirvihammas, taevalammas,
kovan pellon kokkara.

Hirvihammas, taevalammas,
piikkipäinen pässi.

TII TII TIAINE

Tii tii tiaine,
vatikuti varpune,
kuinkas kehtak kylään men
lun konttis on niin karvane?

Kaakkuri, kaakkuri kirjava
lintu,
ylhäällä ilmassa kilju ja
vinku.
O sua ainanen kaakkuri,
ku sä siäl ilmas ain lentele.

Kuppar hyppäs, jauhot
tuoksus.
Paljak kaunap pussii jäi.

ISÄ ISTU PUUSSA

Kultakännä, kultakännä,
lennä Ruatti,
tua mul kultase vaatte!

Lennä, lennä lenninkäine,
lennä kirkkotarhaan,
lennä yli vetten, maitten,
älä lennä harhaan!

Kylä hiire, meijä hiire,
tulikka sauna!
Meijä Maija vettä lämmittä.
Tuakka vihrtat tullesan.

Isä istu puus
lamppan kontti suus,
leikka lapsil liha.

KISSA PARKA

Jussi julma juustos söi,
kissa parka pääläs sai.

Kissa kuali kiirul ajal,
elo jäik kaik pellol hajal.
Kukas kissa elot tappa,
ku kissa itte pellol makka?

KUVATEKSTIT:

*Johanna Achren ja kirkon-
kylän lapset.*

*Lapset ja kotra Achrenin
torpan edustalla.*

TURUN YKKÖSPARKETTI KY

Parkettien ja puulattioiden hionta ja lakkaus, uusien parkettien asennus ja erilaiset mattotyöt

Kari Söderlund

Puh. 921-858 651
949 525 651

Autoilija
Jorma Honka

puh. 858 753
949 325 653

MERIMASKULAISTA
KÄSITYÖTÄ

Rantamakasiini avoinna 14.8. asti sekä kahtena elokuun viimeisenä viikonloppuna
ti-pe 11-17 su 12-18
la 9-17 ma suljettu

Kahvilaravintola

SÄRKÄNSALMI

Minigolf

Rymättylän-Merimaskuntien risteys Merimasku Puh. 921-858 842

- tanssia
- lounaita ja A la Carte -annoksia
- kioskituotteita
- elintarvikkeita
- grillituotteita
- savukalaa päivittäin kesäkuun alusta
- ja tietysti olutta

Soita

TAXI10041

NMT:stä tai verkkoryhmän ulkop. 921-2910041

**VÄLITÄMME KESKITETYSTI
KAIKKIA TAXIPALVELUJA**

LOUNAIS-SUOMEN TAXIDATA OY

SUORAMYYNISTÄ

- MANSIKKAA, myös itse poimittuna
- HERNETTÄ
- VARHAISPERUNAA
- AVOMAANKURKKUA

OSSI RANKI

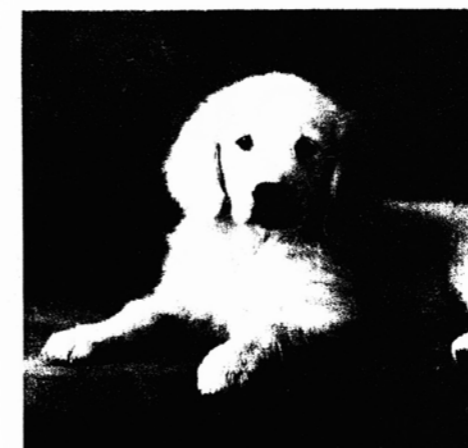
puh. 858 160, 949 120 160

**K-kauppa
EERO VAISTE**

puh. 858 767

TURVALLINEN
JA LUOTETTAVA
OSUUSPANKKI

MERIMASKUN
OSUUSPANKKI

Puh. 858 777 kirkonkylä
858 766 Särkäsalmi

**KIRVESMIES-
PALVELU**

Laine Ky

Puh. 858 507
949 820 781
9400 329 618

**JORMA JA PIRKKO-LIISA
HEINONEN**

Säterikaita puh. **858 150**

Suoramyyntistä

- savu- ja kiiltävää silakkaa
- ruisleipää
- salaatinkastiketta
- tilauksesta kahvileipää
- maton pesua

**SÄHKÖSUUNNITELMAT
JA ASENNUKSET**

Isto Laaksonen
Puh. **858 918**
949 722 197
Fax **436 7040**

MAKSA LASKUSI
KÄTEVÄSTI JA EDULLISESTI
KAIKILLA KORTEILLA

NAANTALIN KANSALLISPANKIN

KOPIN

AUTOMAATILLA
JOKA PÄIVÄ KLO 7-22

KANSALLISPANKKI
NAANTALI

**K-kauppa
M. Ruusumo**

puh. **858 564**

**LV-urakoitsija
Runo Aaltonen**

Puh. **858 588**
949 523 858

LINJA-AUTOLIIKENNE

Y.FÖRBOM OY		5.6.1994 ALKAEN		
TURKU-NAANTALI-MERIMASKU				
(1)	Turku	NLI	Hmäki	Merimasku
KOM-P	---	---	6,00 Taattin	6,05
KOM-P	6,55	7,25	7,35	7,40
KOM-P	7,50	8,20	8,30	8,35
KOM-P	---	---	9,25	9,30
KOM-P	9,30	10,00	10,10	10,15
KOM-P	11,45	12,15	12,25	12,30
KOM-P	12,45	13,20	13,30	13,35
KOM-P	13,45	14,20	14,30	14,35
KOM-P	14,00	14,30	14,40	14,45 Iskolaan
KOM-P	14,45	15,20	15,30	15,35 Rautuisiin
KOM-P	15,50	16,20	16,30	16,40
KOM-P	16,45	17,20	17,30	17,40
KOM-P	18,00	18,30	18,40	18,45
KOM-P	19,40	20,10	20,20	20,25
LOM-P	8,00	8,30	8,40	8,45
LOM-P	10,00	10,25	10,40	10,45
LOM-P	12,00	12,30	12,40	12,45
LOM-P	14,00	14,30	14,40	14,45
LOM-P	15,00	15,30	15,40	15,45 Rautuisiin
LOM-P	15,50	16,20	16,30	16,35
LOM-P	16,45	17,15	17,25	17,30
LOM-P	18,00	18,30	18,40	---
LO P	20,00	20,25	20,35	---
L	8,00	8,25	8,35	8,40
L	10,00	10,25	10,40	10,45
L	12,00	12,30	12,40	12,45
L	14,05	14,30	14,40	14,45 Rautuisiin
L	16,05	16,30	16,40	16,45
L	18,30	18,55	19,10	---
S++	8,00	8,25	8,35	---
S	11,00	11,25	11,35	11,40
S	13,00	13,25	13,35	13,40
S	16,00	16,25	16,35	16,40
S	19,00	19,25	19,30	19,35

KO = kouluvuoden aikana LO = koulujen loma-aikoina.
 Kesälom: 5.6-14.8.1994
 Syysloma 31.10-6.11.1994
 Joululom: 23-31.12.1994
 Talvilom: 20-26.2.1995
 Muina yksittäisinä lomapäivinä noudatetaan KO-taulustoa.

M-P = Maanantaista perjant.
 P = Perjantaisin
 L = Lauantaisin
 S = Pyhäpäivinä
AIKATAULUT
 puh 01008822

(1) MERIMASKU-NAANTALI-TURKU					
5.6.1994 alkaen		Meimasku	Hmäki	NLI	TKU
KOM-P	Iskolasta	6,05	6,10	6,20	6,50
KOM-P	7,05	→	6,55	7,10	7,40
KOM-P		7,20	7,25	7,40	8,10
KOM-P	7,00	→	7,40	7,45 Taattinen	
KOM-P	Rautuisista	8,35	8,40	8,50	9,20
KOM-P		9,30	9,35	9,50	10,20
KOM-P		10,15	10,20	Taattinen	
KOM-P		12,30	12,35	12,50	13,20
KOM-P		13,35	13,45	14,05	14,35
KOM-P	Iskolasta	14,35	14,45	15,00	15,30
KOM-P	15,00	→	15,15	15,20	15,35 16,05
KOM-P		15,35	15,45	16,00	16,30
KOM-P	15,45	→	16,40	16,50	17,00 17,30
KOM-P	Rautuisista	17,35	17,40	18,00	18,30
KOM-P		18,45	18,50	Taattinen	
KOM-P		20,25	20,30	Taattinen	
LOM-P		6,15	6,20	6,30	7,00
LOM-P	Rautuisista	7,20	7,25	7,40	8,10
LOM-P	8,25	→	8,45	8,50	9,05 9,35
LOM-P		10,45	10,50	11,05	11,35
LOM-P			12,10	12,20	12,50
LOM-P		12,45	12,50	Taattinen	
LOM-P		13,45	13,50	14,05	14,35
LOM-P		14,45	14,50	Taattinen	
LOM-P	Rautuisista	15,45	15,50	16,00	16,30
LOM-P	15,55	→	16,40	16,50	17,00 17,30
LOM-P		17,30	17,35	Taattinen	
LOM-P		18,20	18,25	18,40	19,10
LO P			20,10	20,20	20,50
L	8,15	→	8,25	8,30	8,40 9,10
L	Rautuisista	8,40	8,45	Taattinen	
L		10,45	10,50	11,00	11,30
L		12,45	12,50	13,00	13,30
L		14,45	14,50	Taattinen	
L	15,00	→	15,45	15,50	16,00 16,30
L	Rautuisista	16,45	16,50	Taattinen	
L		17,45	17,50	18,00	18,30
L			20,05	20,20	20,50
S++		9,15	9,20	9,30	10,00
S		11,40	11,45	Taattinen	
S		13,40	13,45	14,00	14,30
S		14,40	14,45	15,00	15,30
S		16,40	16,45	17,00	17,30
S		18,45	18,50	19,00	19,30
S		19,35	19,40	Taattinen	
S++		20,15	20,20	20,30	21,00

= auton vaihto ++ = ajetaan 1.5-30.9

